

VESTA

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

GENDER
MEDIJI
I IZBORI

*Udruženje Vesta
Uz podršku Fondacije Friedrich Ebert*

GENDER MEDIJI I IZBORI

Oktober 2006. godine

PODACI O PRIREĐIVAČU:

Priručnik:

GENDER MEDIJI I IZBORI

Izdavač:

Udruženje Vesta

Autor:

Alem Sinanović, dipl. žurnalista

Tiraž:

100 komada

Dijeli se besplatno

Oktobar 2006. godine

Publikacija ne odražava zvaničan stav
Fondacije Friedrich Ebert i isključivo je rezultat osobnih
stajališta i zapažanja autora.

SADRŽAJ

UVOD.....	7
ŽENE U POLITICI I NA MJESTIMA ODLUČIVANJA.....	8
ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI ŽENA.....	9
DISKRIMINACIJA U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU.....	11
ŽENE I MEDIJI.....	12
REZULTATI OPŠTIH IZBORA 2002. GODINE.....	13
ZASTUPLJENOST ŽENA U MEDIJIMA PRED IZBORE 2006. GODINE.....	17
REZULTATI OPŠTIH IZBORA 2006. GODINE.....	21
PREPORUKE I ZAKLJUČCI.....	22
KATEGORIJALNI POJMOVI.....	27
KORIŠTENA LITERATURA.....	30

GENDER, MEDIJI I IZBORI

*Kad je samo nekoliko žena u politici, mijenjaju se žene.
Kad ima mnogo žena u politici, mijenja se politika.
Geslo argentinskih feministica*

Uvod

Publikacija sadrži rezultate dvosedmičnog praćenja i analize pred opšte i nakon opštih izbora 2006. godine elektronskih i štampanih medija o zastupljenosti i radu kandidatkinja pred opšte izbore na području Tuzlanskog kantona.

U Bosni i Hercegovini vlada mišljenje da se žene na izbornim listama nalaze uglavnom zbog pravila Izborne komisije, a ne zbog svojih kvaliteta i političkih sposobnosti. Ovakva predstava o političarkama ih udaljava od naknadne pažnje medija, tako da one ni u post – izbornom periodu nisu dovoljno prisutne u javnosti. To kod glasača stvara sliku koja im potvrđuje da žene nisu zainteresovane za politiku i da ih se malo aktivno bavi politikom.

Bosna i Hercegovina je preduzela mjere sa ciljem poboljšavanja politike ravnopravnosti spolova (april 2003. godine usvojen Zakon o ravnopravnosti spolova) u oblastima političkog i javnog života. Nažalost, mjere su se pokazale nedovoljne za suštinsku promjenu statusa žene u političkom životu. žene su i dalje marginalizirane u političkom svijetu, daleko od pozicija odlučivanja i formulisanja politike u državi.

Razlozi zbog kojih je važno u političkom svijetu imati jednak broj žena i muškaraca jeste činjenica da je društvo demokratsko samo ukoliko oba spola sudjeluju u procesu donošenja odluka i da žene i muškarci imaju različita iskustva iz prošlosti koja utječu na njihove stavove, izbore i djelovanje. Dobre i loše osobine ravnopravnosti su raspoređene između oba spola.

Žene u politici i na mjestima odlučivanja

Promoviranje, zaštita i provedba ljudskih prava je najveća civilizacijska tekovina utemeljena u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima usvojenoj 1948. godine. Deklaracijom se definišu najviši standardi ljudskih prava i zabranjuje svaka diskriminacija pa tako i diskriminacija u odnosu na spol.

Tradicija, predrasude, različito poimanje uloge muškarca i žene, različiti politički i ekonomski interesi su doprinjeli da se pitanje ravnopravnosti spolova definira kao pitanje ravnopravnosti žena što rezultira podređenim statusom žena u svim sferama života.

Položaj žene u političkom i javnom životu ne može se posmatrati izolirano jer je on usko vezan za druga prava između ostalih građanska, socijalna i ekonomska. Nezadovoljavajuće ekonomsko stanje, siromaštvo, veliki broj nezaposlenih, pogotovo žena, nepostojanje socijalnih programa, tradicionalna podjela na muške i ženske poslove predstavljaju objektivne prepreke ženi da se aktivnije uključi u politički i javni život države.

Ravnopravno učešće žena u političkom životu ima temeljnu ulogu u procesu napretka položaja žena u svim demokratskim društvima pa i u našem. Bez aktivnog učešća žena u tim procesima, bez izgradnje njihove perspektive na svim nivoima odlučivanja nije moguće postići ciljeve ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini.

Društvo bez punog učešća žena je nedemokratsko društvo. Nedostatak ravnoteže između društvenog uticaja žena i muškaraca znači redukciju u mnogim mogućnostima bh. društva.

Pitanje ravnopravnosti spolova u BiH mora postati dio svake progresivne politike tako da se ženama mora omogućiti da ravnomjerno budu zastupljene na svim nivoima i u svim sferama.

Danas u Bosni i Hercegovini žene nisu adekvatno zastupljene ni na jednom nivou odlučivanja:

- Žene nisu na odgovarajući način zastupljene ni na jednom nivou odlučivanja na svim nivoima vlasti u BiH (državni, entitetski, kantonalni)
- Broj žena u zakonodavnim tijelima nakon provedenih izbora je sve manji
- Mala zastupljenost žena u političkim i ekonomskim tijelima vlasti, djeluje negativno za veće kandidiranje žena na javne funkcije ispred političkih partija u BiH.
- Stereotipizacija u medijima i dalje favorizuje mišljenje po kojem je političko odlučivanje u domenu muškarca a sve ostale svakodnevne teme u domenu žena.
- Političke partije u BiH nemaju izgrađenu gender perspektivnu politiku
- Obavljanje poslova u domaćinstvu te nejednaka podjela poslova na muške i ženske onemogućava žene da se aktivnije uključe u obavljanje javnih funkcija.

Uvođenje kvota u izbornom zakonu znatno je popravilo broj kandidiranih i izabranih žena na svim nivoima, ali uvođenje novog pravila otvorenih lista na izborima 2000. godine dovelo do znatnoga smanjenja izabranih žena u odnosu na kandidirane.

Najvidljiviji i ujedno najveći debalans je u izvršnoj vlasti u kojoj je istinski i najveća moć. Tu je najmanje žena, a na nekim mjestima ih nije nikada ni bilo. U Vijeću ministara u sazivu iz 2002. godine imamo samo jednu ženu, a jedna je i u Vladi Federacije BiH. Na kantonalnoj razini je nešto povoljnija situacija jer u prosjeku 9% članova vlada su žene.

Političke stranke su pravne institucije i politički subjekti za stvaranje i raspodjelu moći, sredstava i mogućnosti. Promoviraju i određuju vrijednosne prioritete, zastupaju i provode stranačke interese, formuliraju strategije razvoja, ciljeve i politiku. Stranka ima veliki uticaj a samim tim i moć u integriranju pozitivnih mjera i politika djelovanja za unapređenje ravnopravnosti spolova.

Analizom političkih stranaka moglo bi se reći da je visok procenat zastupljenosti žena u strankama i u organima stranke. Međutim, to je uglavnom posljedica pritiska međunarodne zajednice i određenog broja stručnjaka iz oblasti izbora da se u Izbornom zakonu utvrdi obaveza stranaka da određeni broj žena bude zastupljen na kandidatskim listama. Tako su ovim i stranke prisiljene da uključe što veći broj žena u članstvo. Ali sve što je pod pritiskom usvojeno nije i obavezno. Odnos prema ženama u stranci reflektira se i na broj žena na visoko plaćenim pozicijama kao što su rukovoditeljske za koje opet muškarci, u poziciji stranačkih lidera, predlažu kandidate, a manje kandidatkinje.

Zakon o ravnopravnosti spolova

Postizanje demokratije unaprijed pretpostavlja postojanje stvarnog partnerstva između muškarca i žene u vođenju poslova društva, u kome oni rade u uslovima ravnopravnosti i kompletnosti, uzajamno se obogaćujući svojim razlikama.

Demokratija se zasniva na pravu svakoga da učestvuje u upravljanju javnim poslovima; ona stoga zahtjeva postojanje predstavničkih institucija na svim nivoima, a posebno parlamenta, u kome su predstavljene sve veze komponente društva i koje imaju potrebna ovlaštenja i sredstva da izraze volju naroda kroz zakonodavni proces i nadgledanjem poslova upravljanja. (čl. 11).

Univerzalna Deklaracija o demokratiji

Zakon o ravnopravnosti spolova, koji je na snazi od početka 2002. godine, obuhvata slobodu izražavanja seksualne orijentacije, definiira otvorenu i prikrivenu diskriminaciju, nasilje i zlostavljanje bazirano na spolu. Takođe, ostavlja mogućnost za pozitivnu diskriminaciju.

Vlada je sugerirala da bi nadzor implementacije ovog zakona trebala vršiti zajednička Agencija za ravnopravnost spolova BiH, u sklopu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i Ministarstva za evropske integracije.

Zakon o ravnopravnosti spolova je državni zakon. Svi drugi državni i entitetski zakoni i propisi će morati biti usklađeni sa odredbama ovog zakona, u roku od jedne godine. Ovo je proces koji će biti strogo nadziran od strane entitetskih gender centara, Ministarstava za ljudska prava BiH i zainteresiranih nevladinih organizacija (Državni izvještaj za SEELINE).

Gender centri u BiH imaju zadatak na podsticanje svih institucija vlasti na preduzimanje mjera u izgradnji bh. gender koncepta s ciljem provedbe principa ravnopravnosti i jednakosti spolova u svim oblastima društvenog života.

Djelokrug Gender centara je:

- prati položaj žena i implementaciju njihovih zagaranovanih prava
- učestvuje u pripremi zakona, drugih propisa i općih akata radi ostvarivanja jednakog uticaja žena i muškarca u razvojnom zakonu
- zalaže se i promovira jednaka prava i mogućnosti za muškarce i žene
- pruža stručnu pomoć u vezi sa gender politikom
- koordinira u izradi izvještaja ovlaštenih tijela, upućenih međunarodnim institucijama o preuzetim konvencijama iz gender oblasti.

Agencija za ravnopravnost polova osim praćenja i nadzora nad provođenjem Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH obavlja i slijedeće funkcije:

- Periodično izrađuje Državni plan akcije za promovisanje ravnopravnosti među spolovima, zasnovan na prijedlozima svih ministarstava na državnom nivou
- Prati primjenu i vrši koordinaciju aktivnosti sa svim relevantnim subjektima u procesu implementacije
- Vršiti ocjenjivanje zakona, akata i podzakonskih akata koje usvaja Vijeće ministara BiH
- Obavlja ostale poslove u vezi sa promocijom ravnopravnosti spolova i provođenjem svrhe ovog zakona

Diskriminacija žena u političkom i javnom životu

Diskriminaciju žena u političkom i javnom životu karakterizira raskorak između normativnog i stvarnog stanja, podzastupljenost žena u političkim izbornim organima i državnim institucijama, te nejednaka raspodjela društvene moći između muškarca i žene.

Ovu diskriminaciju treba posmatrati i razumjeti u kontekstu BiH društva u kojem dominiraju: patrijalno kulturno naslijeđe, komunistička prošlost te poslijeratni tranzicijski procesi kroz koje prolazi BiH.

I sama Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama u članu 7. kaže da države potpisnice Konvencije moraju poduzeti sve moguće mjere da eliminišu diskriminaciju nad ženama u političkom i javnom životu zemlje, naročito, da osiguraju ženama, u jednakoj mjeri kao i muškarcima, pravo:

- Da glasaju na svim izborima i javnim referendumima i da se kandiduju za izbore u svim javno izabranim tijelima;
- Da učestvuju u formulisanoj vladinoj politici i implementaciji i da imaju javni ured i vrše sve javne funkcije na svim nivoima vlade;
- Da učestvuju u nevladinim organizacijama i udruženjima koja su uključena u javni i politički život zemlje.

Ovim članom (član 7 Konvencije) se reformiše pravo da žene glasaju na svim izborima i da se kandiduju za izbore u izabranim tijelima, prava koja su već i bila garantovana u drugim međunarodnim instrumentima, uključujući Konvenciju o političkim pravima žena 1953. godine i Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima 1966. godine. Takođe ovaj član odražava postojeće standarde u međunarodnom zakonu. Međutim budući da će Države potpisnice osigurati pravo učešća, tako da će vlade morati stvoriti uslove koji će olakšati učešće žena, a to mogu izvršiti tako što će uključiti žene na spisak vladinih kandidata, putem afirmativne akcije i kvota i eliminacijom ograničenja na osnovu gendera za određena radna mjesta.

Najveći broj političkih partija u Bosni i Hercegovini je za ravnopravnost polova, učešće žene u politici i aktivnosti koje žene poduzimaju. Ali postoji niz prepreka sa kojima se žene susreću u svom djelovanju unutar političkih partija u BiH.

Kada se bolje analizira, političke partije su odraz patrijalnog odnosa društva prema učešću žena u javnom i političkom životu.

Muškarci uglavnom u političkim strankama žene vide kao majke i domaćice i ignorišu njihova nastojanja da se aktivnije uključe u politiku. žene u strankama se često ignorišu tako da one ne mogu da govore u ime stranke ili da je predstavljaju. Za sve svoje aktivnosti unutar stranaka, žene moraju tražiti dopuštenje od šefa stranke.

Žene i mediji

Uticaj medija na društvo je veliki tako da oni mogu oblikovati percepciju publike i odrediti u kojem će se pravcu neke informacije i događaji razumjeti.

Medijski utjecaj na stvaranje određene društvene klime ili političkog usmjerenja je nesporan.

Teme koje establišmentu nisu poželjne uopće se i ne pojavljuju na dnevnom redu medija, a time niti u javnoj raspravi u parlamentu. Ako se dakle u našim medijima jednakopravnost polova uopće ne spominje to znači da te teme nema niti u javnoj raspravi.

Utjecaj medija izražava se u održavanju spolnih stereotipa koje televizija prezentira gledateljima. Funkcija spolnog stereotipiziranja je održavanje tradicionalnih muško-ženskih uloga. ženino se zapošljavanje izvan doma ne smatra jednakim kao muškarčevo, niti se njezino sudjelovanje u političkom odlučivanju smatra značajnim. Ali se bosanskohercegovačko društvo ipak zauzima za poboljšavanje žena u društvu.

Kako bi se ispravio dosadašnji raskorak u političkoj zastupljenosti muškaraca i žena, mediji mogu pomoći plasirati u javnost ideju o političkoj participaciji žena kao nedjeljivog dijela demokracije, obavještavati o potrebi podjednake zastupljenosti i muškaraca i žena u procesima odlučivanja te prikazivati ulogu oba roda na nediskriminirajući način i bez stereotipa. Odnosno, mogu se pobrinuti da ženama ne pripisuju negativne atribute, da ih ne tretiraju kao objekte već ravnopravne političke protagoniste, da ne umanjuju političku sposobnost žena i njihov doprinos u ekonomskom, društvenom i političkom životu te u razvojnog procesu uopće. U BiH mediji upravo suprotno prikazuju političarke u svojim programima. Uglavnom su žene prikazane kao objekti, nego političke protagonistice, političarke su rjeđe zastupljene u medijima (informativni program) te govore o manje važnim temama kao što su: socijalna skrb, dječji doplatak, porodiljne naknade...

Mediji bi trebali biti osjetljiviji za ženska i rodna pitanja te posrednici promjena unutar patrijarhalnog društva, a ne da su manje senzibilizirani za ženska pitanja i dostignuća političarki.

U promoviranju rodne ravnopravnosti putem medija doneseni su i u Zakonu o ravnopravnosti spolova:

"Svi imaju pristup medijima bez obzira na spol.

Mediji su dužni kroz programske koncepte razvijati svijest o ravnopravnosti spolova"

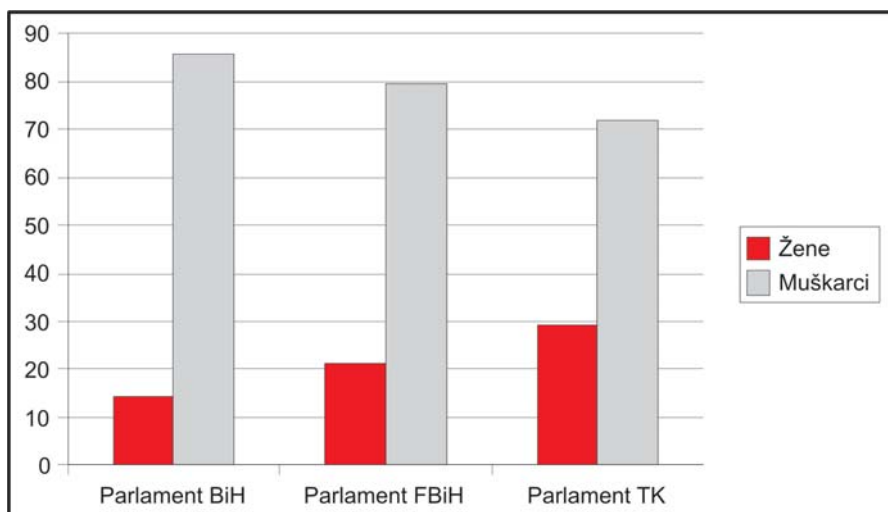
Zakon o ravnopravnosti spolova, član 16

REZULTATI OPŠTIH IZBORA 2002. godine

TABLICA 1: Žene u parlamentima BiH
(prema podacima izborne komisije 2002. godine)

	Žene	Muškarci
Parlament BiH	14,28 %	85,72 %
Parlament FBiH	21,42 %	79,58 %
Parlament Tuzlanski kanton	29,20 %	71,80 %

Grafikon 1:

"Žene imaju pravo glasati na svim izborima ravnopravno s muškarcima, bez ikakve diskriminacije, žene mogu biti birane u sva tijela za koja se održavaju javni izbori, i koja se osnivaju temeljem zakona, jednako kao i muškarci, bez ikakve diskriminacije"

Konvencija o političkim pravima žena, 1952.godine

Marginalizacija žena očitija je na pozicijama koje znače moć i odlučivanje, a poznat je obrazac prema kojemu su žene zastupljenije na nižim nego na višim razinama političkog angažmana.

"Zakon o ravnopravnosti spolova uređuje, štiti i promovira ravnopravnost spolova i garantiraju jednake mogućnosti svim građanima, kako u javnoj, a tako i u privatnoj sferi društva, te sprečava direktna i indirektna diskriminacija zasnovana na spolu."

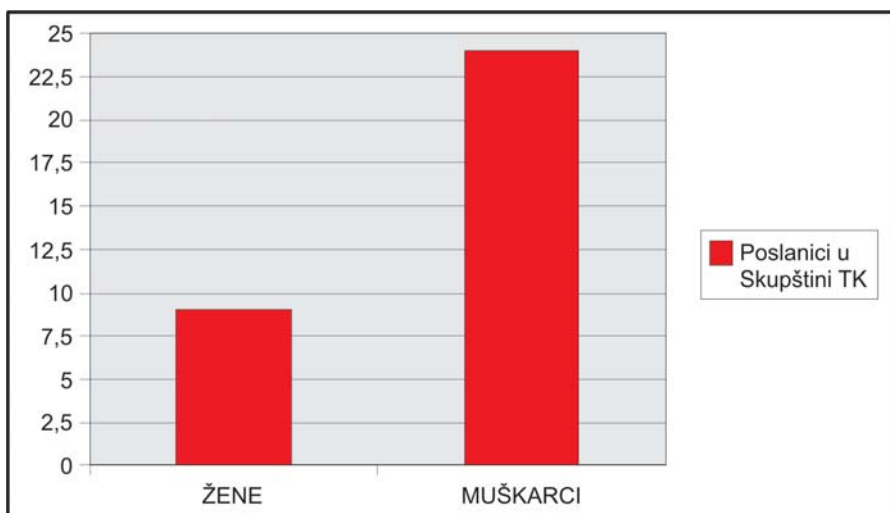
Zakon o ravnopravnosti spolova, član 1

Zastupljenost žena u institucijama Tuzlanskog kantona poslije opštih izbora 2002. godine:

TABLICA 2: Skupština Tuzlanskog kantona

	Žene	Muškarci
Poslanici u Skupštini TK	9	24

Grafikon 2:

Stanje u Vladi Tuzlanskog kantona takođe odražava nepovoljan status žena u odnosu na muškarce. Od 11 članova Vlade dvije su žene. One zadužuju Ministarstva za prostorno uređenje i zaštitu okoline i Ministarstvo obrazovanja, kulture i sporta, što potvrđuje činjenicu da su žene u ministarstvima koji imaju manju moć odlučivanja.

Sa ciljem unapređenja, efikasnosti i usklađivanja rada, Skupština uspostavlja Kolegij Skupštine kojeg čine:

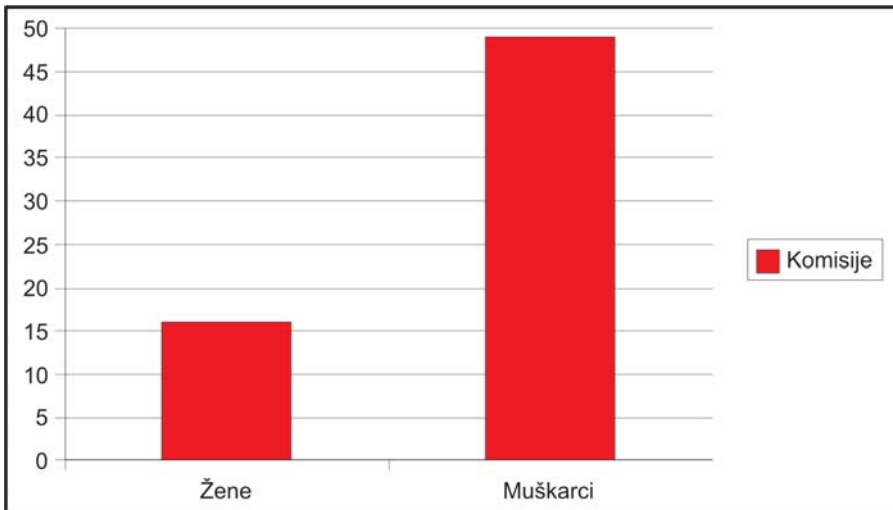
- Predsjednik i zamjenici predsjednika Skupštine,
- Predsjednici klubova poslanika političkih stranaka zastupljenih u Skupštini,
- Sekretar Skupštine.

Niti jednu funkciju nije obavljala žena. Od 9 članova koliko broji Kolegij Skupštine samo je jedna žena.

TABLICA 3: Žene u Stalnim radnim tijelima Tuzlanskog kantona u sazivu iz 2002. godine:

Komisije	Žene	Muškarci
Komisija za pravdu, ljudska prava i građanske slobode	2	5
Komisija za privredu, ekonomsku i finansijsku politiku	Nema žena	7
Komisija za obrazovanje, kulturu, sport i mlade	3	6
Komisija za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo i zaštitu okoliša	Nema žena	
Komisija za rad, zdravstvo i socijalnu politiku	2	5
Administrativna komisija	2	5
Komisija za borbu protiv korupcije	Nema žena	7
Komisija za jednakopravnost polova	6	1
Komisija za izbor imenovanja	1	6
Zakonodavno – pravna komisija	Nema žena	7

Grafikon 3: Žene u Stalnim radnim tijelima Tuzlanskog kantona u sazivu iz 2002. godine:

Prema članu 15. Zakona o ravnopravnosti polova koji kaže: " Radi ravnopravne zastupljenosti spolova, procenat učešća spolova u tijelima vlasti na svim nivoima, uključujući sudsku, zakonodavnu i izvršnu vlast, kao i sve ostale javne službe, komisije i odbore, uključujući i učešće u tijelima koje predstavljaju državu na međunarodnom nivou, u pravilu će održavati ravnopravnu zastupljenost spolova", vidimo da ni Vlada ni Skupština Tuzlanskog kantona na pozicijama moći nemaju zastupljenost žena.

Zastupljenost žena u medijima pred opšte izbore 2006. godine

Udruženje Vesta se bavi analizama medija u dijelu prezentacije rada političarki za opšte izbore 2006. godine. Analiza je obuhvatila članke u dnevnim novinama: Dnevni avaz, San i Oslobođenje i elektronskih medija u periodu 15 dana prije i poslije opštih izbora.

U analizu su ušli prilozi u kojima se izvještavalo o predizbornim skupovima, predizbornim aktivnostima, izbornim ciljevima, stranačkim inicijativama.

Udruženje Vesta se takođe bavilo koliko mediji prezentiraju političarke sa Tuzlanskog kantona; pridaju li im diskriminirajuće atribute; tretiraju li ih kao ravnopravne političke protagoniste; kakva je zastupljenost političarki u stranačkim nastupima te o kojim temama one najčešće govore. Posebno je stavljen akcent na utvrđivanje zastupljenosti žena – kandidatkinja u medijima što i u krajnjoj liniji znači veću zastupljenost žena u politici.

Analizom dnevnih novina, aktivnosti žene – kandidatkinja sa Tuzlanskog kantona zastupljene su u vrlo malo ili u nimalo članaka. Zastupljenost političarki na javnim tribinama, javnim nastupima uopšte nije prezentirana a njihovi stavovi nisu spominjani. Žena – kandidatkinja spominje se na kraju članaka samo kao sudionik javnih tribina ali ne i akter (što se vidi iz primjera sl.1):

Slika 1

Tuzla: Kristalina dvorana u hotelu bila puna

Predstavljeni kandidati OO SDA Tuzla
Jamakošmanović: Snaga na koju se BiH može osloniti
 Kampanja koju vode aktivisti SDA u stilu „doći na noge svakom biraču“ do sada nije viđena u TK

Jamakošmanović: Snage poruke

Općinski odbor SDA Tuzla održao je predizborni skup na kojem su predstavljani kandidati ove stranke za sve nivoe vlasti. Duple puna Kristalina dvorana hotela „Tuzla“ polno je popunjena da se radi o sedmom od najbogatijih općinskih odbora SDA u Tuzlanskom kantonu i da kampanja koju oni vode u stilu „doći na noge svakom biraču“ do sada nije viđena u TK. Pristupili su se predstavili Saad Jamakošmanović, novčari i ste za Predstavnički dom Parlamenta BiH iz TK, i Bajro Jasarević, aktivisti kantonalni premijer i kandidat na listi za Državni parlament. SDA je bezbedni put pokazala da je stranka kojoj treba vikovati i da je stoga na koju se ova zemlja može osloniti. Zato vas pozivam da svojim nezadovoljstvom na izbore ne doprovozite da vlast dobiju oni koji se nisu nastojali - po-

Tuzla: Sa predstavljajnja kandidata NBS-a

Tribina Narodne bosnjačke stranke u Tuzli
Udruženje protiv montiranih procesa formirano je zbog Lagumdžije i sličnih lidera
 Lider SDP-a ne govori o slučaju „Gvantanamo“, a Šaćirbegoviću je unaprijed presudio

Na promotivnoj tribini Narodne bosnjačke stranke, održanoj u Tuzli, predstavljeni su kandidati ove stranke iz Tuzlanskog kantona za sve nivoe vlasti na predstojećim izborima. Prisutnima su se, između ostalih, obratili Salih Kulenović i Sabahudin Šmajkić, gostici li-

Broj jedan za najstarijeg člana

U ženičkom ogranku NBS-a jučer je priredjen prijem za najstarijeg člana stranke Ismeta Veispahića, rođenog 1915. godine u Gradistu kraj Zenice.

Moj dugogodišnji san se ostvario, dočekao sam da postanem član stranke koja je postala iz svog naroda i koja će, ako Bog da, nastaviti tradiciju bosnjačke politike koju je vodio i njen začetnik Ali-beg Firdus - rekao je Veispahić.

Predsjednik Kantonalnog odbora Omer Hadžiradonić uručio je Veispahiću člansku kartu NBS-a s rednim brojem 1.

U ženičkom ogranku NBS-a jučer je priredjen prijem za najstarijeg člana stranke Ismeta Veispahića, rođenog 1915. godine u Gradistu kraj Zenice. Moj dugogodišnji san se ostvario, dočekao sam da postanem član stranke koja je postala iz svog naroda i koja će, ako Bog da, nastaviti tradiciju bosnjačke politike koju je vodio i njen začetnik Ali-beg Firdus - rekao je Veispahić. Predsjednik Kantonalnog odbora Omer Hadžiradonić uručio je Veispahiću člansku kartu NBS-a s rednim brojem 1.

U ženičkom ogranku NBS-a jučer je priredjen prijem za najstarijeg člana stranke Ismeta Veispahića, rođenog 1915. godine u Gradistu kraj Zenice. Moj dugogodišnji san se ostvario, dočekao sam da postanem član stranke koja je postala iz svog naroda i koja će, ako Bog da, nastaviti tradiciju bosnjačke politike koju je vodio i njen začetnik Ali-beg Firdus - rekao je Veispahić. Predsjednik Kantonalnog odbora Omer Hadžiradonić uručio je Veispahiću člansku kartu NBS-a s rednim brojem 1.

U ženičkom ogranku NBS-a jučer je priredjen prijem za najstarijeg člana stranke Ismeta Veispahića, rođenog 1915. godine u Gradistu kraj Zenice. Moj dugogodišnji san se ostvario, dočekao sam da postanem član stranke koja je postala iz svog naroda i koja će, ako Bog da, nastaviti tradiciju bosnjačke politike koju je vodio i njen začetnik Ali-beg Firdus - rekao je Veispahić. Predsjednik Kantonalnog odbora Omer Hadžiradonić uručio je Veispahiću člansku kartu NBS-a s rednim brojem 1.

Anlizom je utvrđeno da su političarke bile rjeđe zastupljene u medijima te govore o manje važnim temama kao što su: socijalna skrb, kultura, zdravstvo....

Žene – kadidatkinje same ne smiju da istupaju i da iznose svoje mišljenje javno. To za njih uvijek radi šef stranke iz koje dolazi kadidatkinja.

Analiza informativnih emisija elektronskih medija potvrdila je da su žene rjeđe zastupljene u informativnim emisijama, da ih se ne shvata kao ravnopravne političke aktere, te da mediji i dalje ne razvijaju svijest o ravnopravnosti žena i muškaraca.

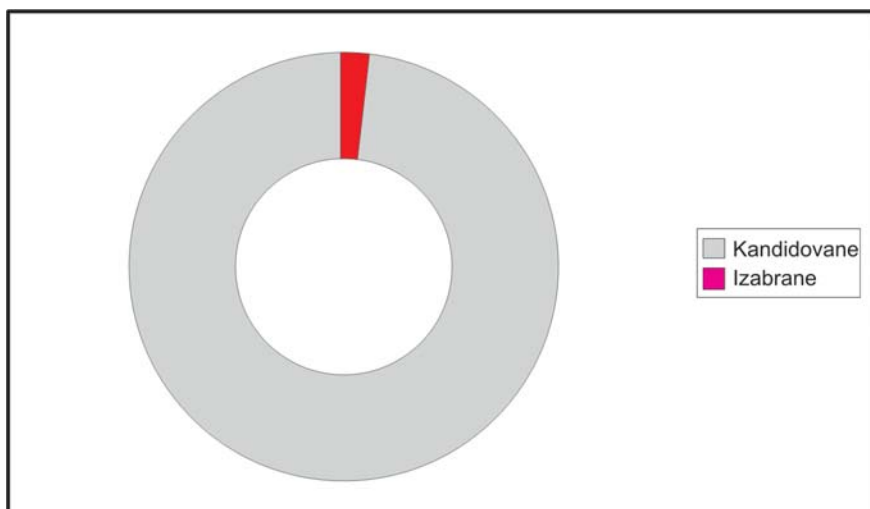
Muškarci su puno više aktivniji sudionici emisija odnosno nositelji tema nego žene. U okviru 4 emisije izbornog žurnala na lokalnoj televizijskoj stanici, od 16 aktera u političkim emisijama 2 su bile žene.

Na opštim izborima 2006. godine za Skupštinu Tuzlanskog kantona kandidovalo se 188 žena, 3 žene su dobile poslanički mandat, što je vrlo malo. Grafički prikaz najbolje pokazuje odnos izabраниh u odnosu na kandidovane:

TABLICA 4:

	Kandidovane	Izabrane
Žene	188	4

Grafikon 4:

Da li su zadovoljni pojavljivanjem kandidatkinja u medijima u predizbornoj kampanji te koliko je važna medijska prezentacija za plasman žene kandidatkinje na izborima govore političarke sa Tuzlanskog kantona.

Suada Mujčinović, zastupnica SDP u Parlamentu Tuzlanskog kantona:

"Da bi žena bila uspješna mora da uloži puno truda. Mora da bude prepoznatljiva prvo u svojoj sredini i po svome radu. Žena se mora baviti društvenim radom. Ne možemo mi kriviti samo medije što žene nisu medijski prezentirane, jer i kod žena ima nedostatak samosvijesti, nedostatak samopoštovanja. Žene su prilično nesigurne, tako da to mjesto medijske prezentacije rado prepuštaju muškarcima".

Svojim izbornim rezultatom gospođa Suada Mujčinović je zadovoljna ali ističe:

"Uvijek postoji strah kada si na izbornoj listi, jer si izložen svim komentarima građana i medija. Ali ukoliko si iskrena, vrijedna i prepoznatljiva u svojoj sredini i šire, postoji nada da će građani prepoznati da možeš nešto uraditi".

Kao zastupnica u Parlamentu TK gospođa Mujčinović će se boriti za zakone koji će zagovarati veća prava žena:

"U BiH imamo zakone po kojima bi žene trebale biti ravnopravne. Ustavom BiH je zagarantovana nediskriminacija na osnovu spola, međunarodne konvencije, Zakon o ravnopravnosti polova, ali i pored svega ovoga žene su i dalje u BiH diskriminisane, tako da se mora raditi na poboljšavanju prava žena, jer ženi u BiH treba pravda, sigurnost, posao ako hoćemo budućnost ove zemlje".

Zastupnica BOSS-s Azra Avdić na pitanje da li žene drugačije pristupaju politici od muškaraca i kakva ima iskustva u tom pogledu kaže:

"Od kada znam za sebe borim se za mjesto u muškoj konkurenciji. Žena se jednostavno mora izboriti za mjesto među muškarcima. Činjenica je da za skupštinskom govornicom ženu će te vidjeti uglavnom ako se radi o pitanjima obrazovanja ili zdravstva. Činjenica je da vrlo malo žene diskutuju o privredi, o pokretanju privrede, o nekim stvarima koje donose život. Dakle, ono što daje finansijsku injekciju i obrazovanju i zdravstvu i svemu drugom, tu se žene vrlo malo uključuju. Ne mislim da su nesposobne, nego pokušavaju linijom manjeg otpora da će to neko za njih učiniti. Ja ne mislim tako, trebamo da se aktivno uključimo jer je poznato da su žene u poslu sistematičnije. Kod žena je kad se radi, radi se o jednom razumu. Jednostavno, žena ako misli da bude na listama, da pobjedi na listama ona mora aktivnije da se uključi jer sjedeći u ćošku i glumeći nečiju suprugu neće to uspjeti. Zato mora se izaći na skupštinsku govornicu i aktivnije se boriti. Veliki je problem što žene neće da pokažu koliko znaju i koliko mogu".

Jako malo žena je bilo na istupima za vrijeme kampanja. Da li ste zadovoljni pojavljivanjem kandidatkinja u medijima za vrijeme predizborne kampanje i koliko je medijska prezentacije vama pomogla da dobijete povjerenje glasača?

Moram da kažem da je medijska prezentacija srazmjerna onom koliko je žena bilo na listama. Ja sam bila nosilac liste i bila sam u jednoj emisiji. Bila sam takođe iznenađena da sam ja i gospođa iz Pokreta mladih bile jedine u emisijama sučeljavanja. Meni ta emisija nije pomogla i doprinjela mom boljem rejtingu, čak nisam uspjela da kažem ono što sam htjela da kažem ali pomogao mi je moj rad u ove četiri godine koje su građani prepoznali i dali mi povjerenje. Hoću da kažem da žena koja hoće da se bavi politikom i dođe prvi put u debatu emisiju, nju će "pojesti vukovi". Zato što sam bila u situaciji da moje kolegice zaplaču za govornicom, jer nemaju odgovor na muške kritike i dobacivanja tipa "idi kući". To su balkanski mentaliteti iznad kojih se žene moraju izdići. Ljudi vas neće poštovati ako vi sami izađete i u nedostatku nekakvog svog ličnog vokabulara počnete plakati. To su strašne stvari. Znači, mediji imaju značajnu ulogu u segmentu prenošenja sjednica parlamenta, da se vidi ko šta radi i koliko se zalaže na sjednicama, a ne u onih mjesec dana pred izbore.

" Osnaživanje žena i njihovo puno sudjelovanje na osnovama jednakosti u svim sferama društva, uključujući i sudjelovanje u procesima donošenja odluka i pristupu moći temelj su za postizanje jednakosti, razvoja i mira"

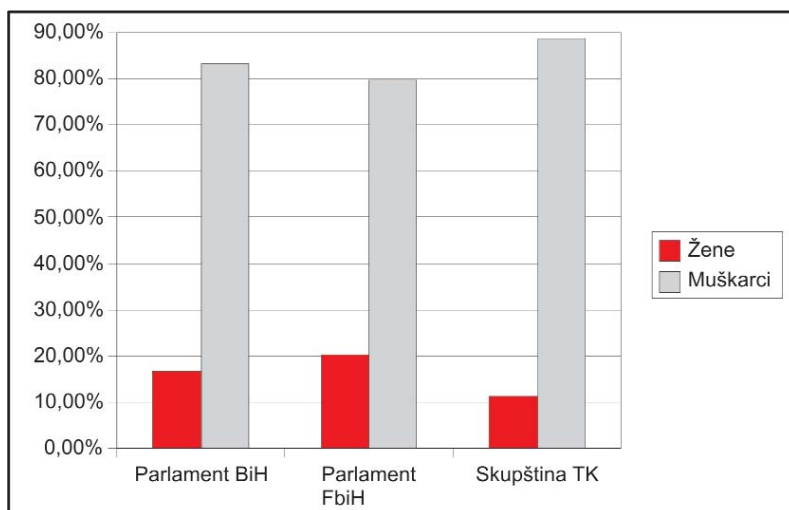
Ujedinjeni narodi: Pekinška deklaracija, 1995

REZULTATI OPŠTIH IZBORA 2006. godine**TABLICA 5: Žene u parlamentima BiH**

(prema rezultatima Izborne komisije)

	Žene	Muškarci
Parlament BiH	16,67 %	83,33 %
Parlament FBiH	20,21 %	79,79 %
Parlament Tuzlanski kanton	11,43 %	88,57 %

GRAFIKON 5:

U Tuzlanskom kantonu: od 12 poslanika SDA 1 žena, iz SDP-a od 11 poslanika 1 je žena, iz Stranke za BiH od 7 poslanika nema nijedne žene, a iz BOSS-a od dva poslanika je 1 žena.

TABLICA 6: Skupština Tuzlanskog kantona (novi saziv poslije opštih izbora 2006. god)

	Žene	Muškarci
Poslanici u Skupštini TK	4	31

očljivo je da je procenat zastupljenosti žena u Tuzlanskom kantonu znatno manji u odnosu na 2002. godinu. što pokazuje činjenica da glasači koji izađu na izbore lakše daju glas kandidatima nego kandidatkinjama.

Da li će se političarke (kandidatkinje) moći u narednom periodu izboriti za bolji status u bosanskohercegovačkoj politici a tako i javnoj i političkoj sferi svakako zavisi od njihovog vaspitanja i obrazovanja, od socijalizacije u skladu sa patrijarhalnim ili progresivnim vrijednostima, od toga da li imaju slobodnog vremena i kako je organizovan njihov porodični život, od mogućnosti udruživanja i javnog govora, od informiranosti i dostupnosti medijima?!

PREPORUKE I ZAKLJUČCI

GENDER, MEDIJI I IZBORI

ANALIZA IZBORNOG ZAKONA

Zaključak

Preispitujući postojeće zakone, gdje spada i izborni zakon susrećemo se sa:

- Raznim vrstama nesenzitivnosti prema tzv. ranjivim odnosno grupama koje su manje ili više lišavane društvene moći – to su sve vrste manjinskih grupa u BiH
- Anahronim, gender nesenzitivnim odnosno politički gender nekorektnim jezikom – svi politički subjekti su iskazani u muškom rodu
- Neutralnim pristupom prema grupama koje imaju smanjenu moć, što se odnosi i na žene, doprinosi njihovoj daljoj marginalizaciji i isključenju.

Preporuke

Kao što je već spomenuto, na nacionalnom planu političko učešće žena je najdirektnije regulisano stalnim Izbornim zakonom BiH. Kako bi trebao da izgleda Gender Izborni zakon pokazaćemo u nekoliko tačaka (Helsinški komitet za ljudska prava Banja Luka):

- Gender Izborni zakon bi trebao da štiti stvarnu ravnopravnost polova u izbornom procesu i spriječi direktnu i indirektnu diskriminaciju žena.
- Gender Izborni zakon bi trebao da spriječava svako otežavanje političke promocije žena, odnosno da omogući i promoviše balansiranu zastupljenost po osnovu spola na svim nivoima vlasti.
- S obzirom na marginalizaciju i isključenje žena iz sfera političkog odlučivanja, Gender Izborni zakon bi trebao da koristi i specijalne odredbe radi poboljšanja spolnog balansa u organima vlasti na svim nivoima.

ANALIZA ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

Zaključak

Radi uspostavljanja stvarne jednakosti i mogućnosti za muškarce i žene u Bosni i Hercegovini, treba u potpunosti pristupiti implementaciji Zakona o ravnopravnosti spolova, uz usku saradnju između vlada, nevladinog sektora i međunarodnih organizacija, kao i drugih subjekata bitnih u ovom procesu.

Preporuke

Bitan element za implementaciju bilo kojeg zakona, a u ovom slučaju Zakona o ravnopravnosti spolova, je da se obezbijedi kritična masa građana svjesnih postojanja Zakona kao i poznavalaca procesa koje uspostavlja taj Zakon.

Pored implementacije Zakona o ravnopravnosti spolova, važno je istaći neophodnost preduzimanja određenih afirmativnih mjera koje Vlade trebaju preduzeti i koje je potrebno podvući (*isječak iz Državnog plana akcije za gender po Pekinškoj deklaraciji*):

- Postavljanje ciljeva za učešće žena u aktivnostima ili sektorima ili na nivoima iz kojih su žene predhodno bile isključene ili u kojima su još uvijek zastupljene u manjoj mjeri
- Promoviranje pristupa žena širim mogućnostima u obrazovanju, obukama za zvanje i zaposlenje u netradicionalnom ženskom sektoru i na višim nivoima odgovornosti
- Uspostavljanje i vođenje konsultantskog savjtovališta sa osobljem edukovanim o genderu i sa znanjem o specijalnim potrebama zaposlenih i nezaposlenih žena
- Informiranje i motiviranje poslodavaca za odabir i promoviranje žena, posebno u sektorima i kategorijama gdje su manje zastupljene
- Otklanjanje stereotipa
- Promoviranje aktivnog učešća žena u tijelima koja donose odluke
- Usvajanje radnih uslova i prilagođavanje rada organizacije potrebama radnika sa porodičnim obavezama

DISKRIMINACIJA NAD ŽENAMA

Zaključak

Termin «diskriminacija nad ženama» označava bilo koju razliku, isključivanje ili ograničenja na osnovu spola koja imaju kao posljedicu ili svrhu pogoršavanje ili poništenje priznanja, uživanja ili djelovanja žena, bez obzira na njihov bračni status, a na osnovu jednakosti žena i muškaraca, ljudskih prava i fundamentalnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj ili bilo kojoj drugoj oblasti.

Preporuke

Poštovati i provoditi zakone i konvencije koje zabranjuju diskriminaciju u svakom pogledu.

Države koje su potpisnice Konvencije za eliminaciju svih oblika diskriminacije nad ženama među kojima je i Bosna i Hercegovina, osuđuju diskriminaciju nad ženama u bilo kojem obliku, slažu se da slijede, na sve odgovarajuće načine i bez odlaganja, politiku eliminisanja diskriminacije nad ženama i, stoga, trebaju:

- Uključiti načelo jednakosti muškaraca i žena u svoje državne ustave ili druga odgovarajuća zakonodavstva, ukoliko nije inkorporirano do sada, i osigurati, kroz zakone i druga odgovarajuća sredstva praktično ostvarenje ovog načela;
- Usvajati odgovarajuće zakonodavstvo i druge mjere, uključujući sankcije gdje je to pogodno, zabranjujući sve oblike diskriminacije nad ženama;
- Uspostaviti pravnu zaštitu prava žena na jednakoj osnovi kao muškaraca i osigurati, putem kompetentnih državnih sudova i drugih javnih institucija, efikasnu zaštitu žena od bilo kog oblika diskriminacije;

- Uzdržavati se od učestvovanja u bilo kom činu ili praksi diskriminacije nad ženama i osigurati da javne vlasti i institucije djeluju u skladu sa ovom obavezom;
- Poduzeti sve moguće mjere da eliminišu diskriminaciju nad ženama od strane pojedinca, organizacije ili preduzeća;
- Poduzeti sve moguće mjere, uključujući zakonodavstvo, da se modifikuju ili ukinu postojeći zakoni, odredbe, običaji i prakse koje diskriminiraju žene;
- Ukinuti sve državne krivične odredbe koje diskriminiraju žene.

Diskriminacija nad spolovima i u novinskim člancima se može sankcionisati. Kodeks za štampu o diskriminaciji (član 4):

Novine i periodična izdanja moraju izbjeći prejudicirane i uvredljive aluzije na nečiju etničku grupu, nacionalnost, rasu, religiju, spol, seksualnu opredijeljenost, fizičku ili mentalnu bolest ili onesposobljenost.

Aluzije na nečiju etničku grupu, nacionalnost, rasu, religiju, spol, seksualnu opredijeljenost, fizičku ili mentalnu bolest ili onesposobljenost će se napraviti samo onda kada su u direktnoj vezi sa slučajem o kojem se izvještava.

MEDIJSKA PREZENTACIJA ŽENA

Zaključak

Portretiranje žena koje prevladava u glavnim dnevnim novinama ima slijedeće karakteristike:

- Pozitivne slike žena su uskog dijapazona i zasnovane na novim stereotipima ženskog uspjeha: pop zvijezda, kraljica ljepote, sportistkinja sa izvanrednim rezultatom.
- Ne postoji slika aktivne, uvjerene zaposlene žene, uspješne poslovne žene, ili pozitivna slika žene političarke.
- Prosječne žene se gotovo uvijek prikazuju kao žrtve siromaštva, društvene nepravde, nasilja u porodici ili organiziranog kriminala.
- Mizogenija u vidu prostih šala, ismijavanja i otvorene verbalne agresije postala je prihvaćen oblik sistematske reakcije protiv ženskih aktivista koje rade na jačanju političkih pozicija žena ili ličnim (pravo na abortus, sloboda seksualne orijentacije) ljudskim pravima.

Iz svega navedenoga do sada zaključak je da je osnovni razlog za marginalizaciju žena u medijima posljedica više faktora koji utječu na konstrukciju modela spolnih uloga u medijima. Osnovno je dakako patrijahalno socijalno-kulturno naslijeđe koje omogućava medijskim uposlenicima ali i uposlenicima prepoznavanje diskriminacije na osnovu spolnih obilježja. Drugi razlog je svakako stepen društvene emancipacije žena, odnosno njihovo učešće u procesima društvenog odlučivanja. Kako su muškarci dominantni u hijerarhijskoj strukturi vlasti i moći, pogotovo ekonomske jasno je da će se višestruko češće pojavljivati u medijima nego žene za koje je prostor i dalje rezerviran na tzv. lakšim stranama. Reducirajući stvarnost o kojoj izvještavaju zbog poslovne efikasnosti, mediji promoviraju konceptualnu razdvojenost ponašanja u zajednici. U ovoj zemlji žene posjeduju obitelj, a muškarci posjeduju zemlju.

Treći, ne tako nezanemarljiv razlog medijske marginalizacije žena, usko je vezan za profesionalizaciju samih medija. Oni su još uvijek više potparoli oficijalnih ili politika centara moći nego što su u službi čitalaca. Sadržaji medija u ogromnom postotku vezani su za rad državnih i javnih organa, a taj sadržaj bukvalno diktira šta će narednog dana osvanuti na stranicama bh. dnevnika.

Preporuke

U procesu reprezentiranja stvarnosti mediji nužno pojednostavljaju tu stvarnost te u reduciranom svijetu vrlo lako umjesto tipova nude stereotipe a umjesto afirmiranja različitosti proizvode pojednostavljene predstave drugog i drugačijeg.

Udruženje novinara BiH je dalo neke prijedloge u promjeni zajedničke matrice neodgovarajućeg predstavljanja žena u medijima, tako da smo ih u cijelosti preuzeli:

- Povećanje svjesnosti samih medijskih djelatnika o gender jednakosti i ravnopravnosti. Ova aktivnost odnosi se na promjenu dosadašnje prakse te zahtjeva prevashodno povećanje informiranosti i promjene samih medija. U tu svrhu organizirati okrugle stolove, seminare, distribuciju odgovarajućeg materijala medijima, promociju i bolju komunikaciju s ženskim nevladinim organizacijama te Gender centrima u BiH.
- Kontinuirano, u određenom vremenskom roku, raditi monitoring medija o učestalosti i načinu prezentacije žene. Povećan broj analiza i statističkih podataka o medijskom senzibilitetu za jednakopravnost spolova, povećati će interes medija za promjene svog sadržaja u cilju što kvalitetnijeg izvještavanja.
- Inicirati i organizirati rasprave unutar profesije o rodnom oslovljavanju u standardnom jeziku medija. Zajedno s Gender centrima na razini entiteta i BiH, te uz podršku jezičkih eksperata sva tri jezika u BiH, prirediti svojevrsan "Vodič za rodno oslovljavanje u standardnom jeziku medija". Lobirati kod medija obaveznost za poštivanje naputaka iz takvog Vodiča te slične aktivnosti pokrenuti s RAK-om i elektronskim medijima.
- Razmotriti i unaprijediti Kodeks za novinare u cilju spriječavanja marginalizacije i širenja stereotipa o ženi u medijima.
- Kreirati i implementirati istraživanje o ženama zaposlenim u medijima, njihovo učešće u rukovodećim tijelima i učešće u vlasničkoj strukturi medija.
- Ispitati potrebe dodatne edukacije žena zaposlenih u medijima i učiniti napor da im se obezbjedi potrebno obrazovanje.
- Inicirati objavljivanje tekstova koji promoviraju uspješnost žena, njihova dostignuća ili interese, kao i teme koje su od njihovog životnog interesa (ekonomska samostalnost, nasilje nad ženama, pristup zdrastvenim uslugama, povećani broj pobačaja, seoske ženske sredine, spolno prenosive bolesti, maligna oboljenja kod žena, diskriminacija u oblasti zapošljavanja, spolna segregacija u obrazovanju, trgovina ženama, žena u politici i ženske izborne kvote...)
- Podrška medijima i novinarima/novinarkama koji pokazuju interes za publiciranje tema koje se reflektiraju na rušenje stereotipa o ulozi žene u društvu – mjesečne pohvale, medijski "gender barometar"....
- Proizvodnja i distribucija materijala o gender jednakosti u medijima
- Moguća organizacija novinarki unutar "BH novinara" u cilju promoviranja interesa i prava žena u medijima

KATEGORIJALNI POJMOVI

GENDER, MEDIJI I IZBORI

Pojmovi:

1. **Gender** označava sociološki i kulturološki uvjetovanu razliku između muškaraca i žena. Odnosi se na sve one uloge i osobine koje nisu uvjetovane ili određene isključivo prirornim ili biološkim faktorima, nego su prije proizvod normi, konvencija i tradicije i kroz vrijeme su promjenljivi.
2. **Gender ravnopravnost** znači jednaku vidljivost, osnaživanje i učešće oba spola u svim sferama javnog i privatnog života i ima za cilj promoviranje punog učešća žena i uškaraca u društvu.
3. **Ravnoteža spolova/rodna ravnoteža** se odnosi na omjer žena i muškaraca u bilo kojoj datoj situaciji. Ravnoteža spolova je postignuta kada bilježimo jednako učešće ili prisustvo muškaraca i žena. Ovo se ponekad označava i kao gender paritet, tj. paritet spolova.
4. **Neravnoteža spolova/disparitet spolova** se odnosi na različitu zastupljenost ili tretman spolova u svezi sa društvenim položajem, situacijom, pravom, odgovornošću, ili drugom oblasti. Takođe se označava kao nejednakost posljedica, međutim, disparitet među spolovima ne proizilazi uvijek iz spolne diskriminacije (npr. sposobnost žena da rađaju), iako je u većini slučajeva naizgled disparitet zapravo posljedica direktne ili indirektno diskriminacije.
5. **Direktna spolna diskriminacija** je svjesan i promišljen čin (i njegovi rezultati) kojim se favorizuje jedan spol u odnosu na drugi, odnosno, osoba se tretira nepovoljnije u odnosu na drugu osobu, u istoj ili sličnoj situaciji, a na temelju spola.
6. **Spolne uloge** su uloge koje se ženama i muškarcima pripisuju u zavisnosti od kulturoloških normi i tradicije. Najčešće, spolne uloge nisu zasnovane na biološkim ili fizičkim imperativima već su rezultata stereotipnih predodžbi i pretpostavki o tome kako žene i muškarci trebaju i mogu da se ponašaju. Spolne uloge postaju problematične onda kada društvo ulogama vezanim za jedan spol- najčešće muški- pripisuje veću vrijednost nego ulogama vezani za drugi spol.
7. **Gender stereotipi** proizilaze iz (često zastarjelih) pretpostavki o ulogama, sposobnostima i osobinama muškaraca i žena. Dok u nekom slučajevima spolni stereotipi mogu da budu zasnovani na stvarnosti, stereotipi postaju problematični kada se pripisuju svim muškarcima ili ženama. To može da uzrokuje materijalne ili psihološke kočnice, koje će ženama ili muškarcima da onemoguće izbor ili će ih onesposobiti da u potpunosti uživaju svoja prava.
8. **Jednakost** ne podrazumjeva identičnost muškarca i žena, već uvažava njihovo pravo na različitost
9. **Gender jednakost** - jednakost postoji ako oba spola imaju jednaku društvenu vrijednost, jednaka prava i jednake odgovornosti, kao i jednak pristup resursima i mogućnostima koji im omogućavaju uživanje jednakosti.
10. **Moć** - označava mogućnost pokretanja aktivnosti grupe ili tima. Moć može biti formalna zasnovana na pravu organizacije ili neformalna zasnovana na sposobnostima ili ugledu neke osobe.
11. **Marginalizacija** – margina društva, socijalno isključenje
12. **Izbori** su postupak kojim državljani određuju svoje predstavnike. Izbori su način prenošenja suverenosti naroda na izbornu predstavništvo, parlament.

13. **Participacija** općenito znači sudjelovanje građana u procesima odlučivanja i u aktivnostima na svim područjima društvenog života: u privredi i javnoj upravi, društvenim udruženjima i političkim strankama.
14. **Politička stranka** je grupa ljudi koja se prije svega sudjelovanjem u izborima bori za ovlasti odlučivanja u državi, odnosno za neposredni uticaj u odlučivanju.
15. **Interesne grupe** su one grupe koje se formiraju radi promicanja i zaštite posebnih interesa u političkom sistemu. Način djelovanja ovih grupa ovisi o karakteru, organizaciji i ciljevima koje teže postići.
16. **Zakon** ima dvojako značenje – s jedne strane označava uočenu i očekivanu pravilnost odnosa i ponašanja, dok s druge strane ima značenje zapovijedi koju vrši autoritet (država ili pojedinac).

Korištena literatura:

1. Studija o nasilju u porodici u BiH
2. Put do vlastitog pogleda – B.a.B.e.
3. Isječak iz Državnog plana akcije za GENDER po Pekinškoj deklaraciji
4. Zakon o ravnopravnosti spolova
5. Ravnopravnost – Vijeće Evrope i sudjelovanje žena u političkom životu
6. Položaj žena u zemljama Balkana – Komperativni pregled Prof. Dr. Marina Blagojević
7. TNT – časopis za mlade
8. Gender analiza izbornog zakona BiH – Helsinški parlament Banja Luka
9. Ženska percepcija medijskih sadržaja – B.a.B.e.
10. Internet stranica Izborne komisije www.izbori.ba
11. Internet stranica Skupštine Tuzlanskog kantona www.skupstinatk.kim.ba
12. Internet stranica Vlade Tuzlanskog kantona www.vladatk.kim.ba
13. Internet stranica Gender centra FBiH www.fgenderc.com.ba

